राजवन्मूर्तिमांस्लटस्थईश्वरइतियुधिष्ठिरस्यभ्रमोमाभूदितिभीष्मउवाच मूलेति मूलंअधिष्ठानंतद्वन्निर्विकारेणरूपेणतिष्ठतीतिमूलस्थायी योधिष्ठानचिद्रूपःसमहादेवोमहान्चिदात्मामायानिष्कृष्टोभूस्था नीयःप्रथमःसएवमायाशबलोभगवान्षड्विधैश्वर्यवान्कारणात्माभवति बीजस्थानीयश्चिदचिदुभयात्माद्वितीयः सोपिस्वेनस्वकीयेनतेजसाउपलक्षितःतैजसाख्यकार्यब्रह्मतांप्राप्तस्तृतीयोवृक्षस्थानीयोभ वति तत्स्थस्तस्मिन्ब्रह्मांडरूपेकार्येतिष्ठन्त्रयंश्रीकृष्णोऽनेकबीजगर्भफलस्थानीयश्चतुर्थः तान्भावान् कार्यकारणरूपान्वृक्षबीजाभान्सृजति महामनाःमहत्परिच्छेदाभिमानशून्यंसत्यसंकल्पादिगुणकंमनो यस्यसतथा ॥ ६१ ॥ अस्यरूपमाह तुरीयेति तस्यमूलस्थायिनश्चिन्मात्रस्यतुरीयार्धेनअष्टमांशेननिष्पन्नंइमंमूर्तिमंतंकेशवंविद्धि अच्युतमितिमूर्तिमतएवयावदविद्यंनित्यत्वमुक्तं तथाहि मूलस्थायिपूर्णचै तन्यंभगवतिमायांशस्यसमप्राधान्यादर्धं तैजसेत्वाविद्यकेसमष्टिकार्येबीजांशस्यार्धस्यैवसत्वात्तुरीयांशश्चैतन्यस्यास्ति व्यष्टिकार्येतुपरिच्छिन्नेदेहाद्यभेदाभिमानात्अष्टमांशश्चैतन्यस्यास्ति तदिदमुक्तंतुरी यार्धेनतस्येमंविद्धीति नन्वेवमस्मदादितुल्यएवायमितितमुद्दिश्यअयंसभगवानितियुधिष्ठिरोक्तिरयुक्ता उपाध्यंशाविवक्षायांत्वस्माकमपितथात्वमस्तीत्याशंक्याह तुरीयार्धेनेति पूर्वोक्तरीत्याकृष्णेपक्वफला भेईशादिस्रष्टृत्वंयुक्तंअपक्वफलाभेष्वस्मासुत्वनीशत्वंस्फुटमितिनतेनसहास्माकंसाम्यप्रसंगः ॥६२॥ एतदेवकार्यकारणयोर्लयप्रतिपादनेनद्रढयति अर्वागितिसार्धेन अर्वाक्स्थितःस्थायीसमष्टिकार्यात्मातृ

भीष्मउवाच मूलस्थायीमहादेवोभगवान्स्वेनतेजसा ॥ तत्स्थःसृजतितान्भावान्नानारूपान्महामनाः ॥ ६१ ॥ तुरीयार्धेनतस्येमंविद्धिकेशवमच्युतं ॥ तुरीयार्धेनलोकांस्त्रीन्भावयत्येवबुद्धिमान् ॥६२॥ अर्वाक्स्थितस्तुयःस्थायीकल्पांतेपरिवर्तते॥सशेतेभगवानप्सुयोसावतिबलःप्रभुः॥तान्विधाताप्रसन्नात्मालोकांश्चरतिशाश्वतान् ॥ ६३ ॥ सर्वाण्यशून्यानिकरोत्यनंतःसनातनःसंचरतेचलोकान् ॥ सचानिरुद्धःसृजतेमहात्मातत्स्थंजगत्सर्वमिदंविचित्रं ॥ ६४ ॥

तीयोऽस्मदादिशरीरापेक्षयानित्योपिकल्पांतेपरिवर्ततेनश्यतीत्यर्थः यस्तुभगवान्द्वितीयोऽतिबलोनेकब्रह्मांडलयोदयबीजभूतःप्रभुरंतर्यामीसोपि अप्सुआपइवापस्तासु सलिलएकोद्रष्टाऽद्वैतोभवतीतिश्रुत्या पारावरवर्जितसलिलाभत्वेन निरूपितेअखंडैकरसेब्रह्मणिशेतेलीयते ईश्वरस्यास्यनित्यत्वंव्यवहारापेक्षयैवोच्यतेनतुपरमार्थतइतिनतल्लयोक्तिरसंगता तानितिअनुवाद्यमपूशब्दमपेक्ष्यबहुत्वंविधेयलोकापे क्षंपुंस्त्वंच तंअखंडैकरसंलोकंआत्मानंशाश्वतंनित्यप्राप्तमेवविधाताचतुर्मुखःप्रसन्नात्माशुद्धचित्तःसन् अविद्यापनयमात्रेणचरतिगच्छतिप्राप्नोति ब्रह्मादीनांचेतनानामपितदेवलयस्थानमित्यर्थः ॥ ६३ ॥ सोयंअनंतःपरमात्मासर्वाणिकारणानिचअशून्यानिस्वसत्तास्फूर्तिप्रदानेनपूर्णानिकरोति सनातनःसर्वदैकरूपोपिमायिकउपाधिविशिष्टेनरूपेणश्रीकृष्णात्मनालोकान्संचरतेसचैवंभूतोप्यस्मदादिवदुपाधि धर्मेणननिरुध्यतेतोऽनिरुद्धोहंकारःसन् जगत्सृजते महात्मासर्वाधारत्वयोग्यः तथाचश्रुतिः अस्मान्मायीसृजतेविश्वमेतत्तस्मिंश्चान्योमाययासन्निरुद्धइतिस्रष्टुर्मायासन्निरुद्धादन्यत्वमाह तत्स्थंबीजेतरुरि वफलेबीजानीवपरमात्मनिकृष्णेसर्वंजगदस्ति तथाचश्रुतिः हिरण्यश्मश्रुर्हिरण्यकेशइति विग्रहधर्मवंतमीश्वरमुपदिश्यइयमेवर्गग्निः सामेत्यृक्सामात्मनानिरूपितंप्रपंचंतस्यर्क्सामचगेष्णावितितदंगुलिपर्वत्वे ननिर्दिशति अतस्तत्स्थंजगत्गंगातरंगन्यायेनयुक्तं ॥ ६४ ॥

Digitized by Google